

HANGULATJELENTÉSEK KOMMENTÁRRAL

A szocialista korszak egyik ismert forrástípusát alkotják a különböző hangulatjelentések, melyek információs-, illetve helyzetjelentés elnevezéssel is szerepelnek. A hangulatjelentés a szocialista korszakban az emberek feletti pártellenőrzés egyik eszköze volt.¹ Az 1945 utáni időszokról, illetve a rendszerváltás idejéről szóló forráskiadványok dokumentumválogatásának gyakran ezek az olvasmányos hangulatjelentések képezik a forrásbázisát.²

A hangulatjelentések készítése összhangban állt a pártvezér, Rákosi Mátyás által szovjet mintára hangoztatott éberségi gyakorlattal. A kommunista vezető utasításba adta, hogy a párt minden szervezete, funkcionáriusa és a pártállam szervezetei a legkisebb ellenséges hangra vagy tette is figyeljenek fel és találják meg az ellenséget.³ Az információs jelentések e gyakorlati tevékenység írásos formában fennmaradt megőrzői.

Tanulmányomban a Pest megyéről szóló hangulatjelentéseket mutatom be tartalmi és formai szempontból. A forrásból kinyerhető adatok alapján az ügyintézés menetét írom le, példákat hozok a jelentést elsőként olvasó párttitkárnak az arra írt lapszéli jegyzeteiből: utasításaiból és gondolataiból.

Írásomhoz a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára őrizetében lévő Államvédelmi Hatóság (ÁVH) Pest Megyei Osztálya által készített hangulatjelentéseket használtam fel.⁴ A jelentéseket az ÁVH kötelékében álló funkcionáriusok készítették, és a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Pest Megyei Bizottságának küldték el. 1949. március 20. és 1956. március 10. között több mint 1500 oldalnyi jelentés készült.

¹ Katona Csaba: Szeptember végén – 1989. *ArchívNet*, 2010. 4. sz. https://www.archivnet.hu/politika/szeptember_vegen__1989.html (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

² Lásd Szabó Csaba: *Egyházügyi hangulat-jelentések, 1951, 1953*. Budapest, 2000; Katona Csaba – Rácz Attila: *Hangulatjelentések a fővárosból 1988 októberétől 1989 októberéig*. Budapest, 2010 /Budapest Főváros Levéltára Forráskiadványai 11./; Sáfár Gyula: *Hangulatjelentések Békés megyében a Kádár-korszakban*. Gyula, 2011 /Múltidéző mozaikok Békés megye történetéből 5./

³ Rákosi Mátyás: *A békéért és a szocializmusért*. [Budapest], 1951. <http://mek.oszk.hu/04300/04351/04351.htm> (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

⁴ 1950. május 12-e után alakultak meg az új közigazgatási székhelyeken az önálló államvédelmi osztályok, így az ÁVH Pest Megyei Osztálya is. (Előtte ÁVH Budakörnyéki Osztálya volt.) Dobróka János államvédelmi százados irányította 1950. február 17-től 1953. június 9-ig. Cserényi-Zsitnyáni Ildikó: *Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953)*. *Betekintő*, 2009. 2. sz. 20. o. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

Sajnálatos tény, hogy a források jelentős hányada aláírás és keltezés nélkül maradt fenn az utókorra. A hitelesítés hiánya más egykorú források kutatásánál is problémát jelent. Az, hogy az államrendőrség által kiadott iratok esetében mi lehetett e hiány pontos oka, csak utólagos találgatások tárgya lehet.

A rendőrségi jelentések aláírással ellátott példányain több név is feltűnik, de a legtöbb Czirok András államvédelmi százados nevéhez köthető.⁵ Czirok Andrást 1950 májusában helyezték Pest megyébe, ahol az ÁVH Pest Megyei Osztályának helyettes vezetője, majd osztályvezetője lett 1952 júniusáig.⁶ Az államvédelmi tiszt és munkatársai aktív jelentésírói tevékenységet folytattak a fennmaradt iratanyag tanúsága alapján: nem ritka, hogy napról napra fogalmazták jelentéseiket, de hetente legalább két dokumentumot küldtek tovább a pártbizottságnak. Sőt arra is van példa, hogy egy nap több jelentést írtak.

Az iratok tárgyaként *napi jelentést* tüntettek fel, de mezőgazdasági vonatkozásban *heti jelentést* is írtak. A szigorúan titkos minősítés az iratok többségén szerepel.

A hangulatjelentések az MDP Pest Megyei Bizottsága vezetőjéhez, Nagy Jánoshoz kerültek. Nagy János 1950. május 25. és 1955 szeptembere között töltötte be a megyei titkári pozíciót.⁷ A titkár a jelentések olvasásakor megjegyzéseit a lap szélén tüntette fel. Ezek a tintával írott kommentárok a jelentésekben írtakra adott reflexiók: a megyei titkár utasításai a kialakult helyzetek megoldására, vagy magánjellegű észrevételei.

A széljegyzetek sokasága azt mutatja, hogy a titkár fontosnak tartotta véleményét írásban is rögzíteni a jelentéseken. A változó terjedelmű lapszéli jegyzeteken kívül aláhúzásokkal is kiemelték a dokumentumokban szereplő, fontosnak ítélt információkat.⁸ A megjegyzéseken kívül szerepel a titkár által kijelölt ügyintéző, a megyei pártbizottság osztályvezetőinek neve is az iratokon.

A vizsgált hangulatjelentésekben elsősorban a Pest megyében folyó mezőgazdasági munkákról, aratással, csépléssel kapcsolatos teljesítésekről olvashatunk. Legtöbbször a megye általános állapotának leírásával kezdődnek a jelentések, majd községenként, termelőszövetkezeti csoportonként, illetve gépállomásonként elemzik az aktuális történéseket.

---

⁵ Czirok András 1953. május 22-én Bécsben eltűnt, további sorsa bizonytalan. Lásd Palasik Mária: Menekült vagy dezertált? Egy államvédelmi százados rejtélyes eltűnése. *Betekintő*, 2014. 2. sz. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2014_2_palasik.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

⁶ Uo. 11. o.

⁷ Tóth Judit: Az MDP Pest Megyei Bizottságának működése. <http://www.pestmlev.hu/data/files/166227815.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2018. május 25.)

⁸ Ezek esetében nem egyértelmű, hogy egykorú jelölésről van-e szó, illetve személy szerint kihez köthető a kiemelés.

A kulákok szerepéről, rendszerellenes cselekményeiről szinte minden dokumentum tartalmaz információt hosszabb-rövidebb formában.⁹ Jellemző a különböző kijelentések szó szerinti idézése, ami természetesen a politikai rendőrség ügynöke által hallottakat jelenti. Szocialista ünnepekre és az ezzel kapcsolatos felajánlásokra vonatkozó adatok ugyancsak fellelhetők ezekben az iratokban.

*

Kutatásom tárgyát a jelentésekben leírtakra vonatkozó lapszéli jegyzetek és megálapítások képezik. Ezek egyik csoportját alkotják a párttitkári utasítások. Az alábbiakban ehhez kapcsolódóan ismertetek néhány példát.

1951. október 15-én egy jelentés margóján a következő párttitkári felszólítás maradt fenn: „Ezt ki kell vizsgálatni!”¹⁰ A politikai rendőrség által kiadott dokumentum a Kiskunlacházai Géppálya traktorosainak felületes munkájáról értekezett.

A kitelepített golyócsapágygyáros segítségére siető MDP-tagok büntetését illetően rövid utasítást adott a párttitkár az erről szóló, 1951. július 3-án kelt jelentésben: „Fegyelmet ellenük!”¹¹

Azonnali intézkedést rendelt el a párttitkár egy tápiógyörgyei lakossal szemben, aki a termények betakarítása elleni kijelentést tett. Az állampolgári beszámoló szerint az illető kulák és egyházközségi tanácsos volt. A titkár a következő megjegyzést fűzte a leírtakhoz: „Ennél ma éjjel házkutatást csinál a rendőrség.”¹² Házkutatásra vonatkozó utasítást több helyen is olvashatunk a jelentések széljegyzeteiben. Egy áporikai kulák kocsmáros esetében nem pusztán a házkutatást rendelte el a párttitkár, hanem az ezzel megbízott konkrét végrehajtót is megnevezte.¹³

1952 februárjában a lakóházak államosításával kapcsolatos rendeletet¹⁴ végrehajtó bizottságok munkáját taglalta a Pest Megyei Pártbizottságnak küldött jelentés. A jelentés írója beszámolt a bizottság olyan, név szerint fel nem sorolt tagjairól, akik nem szívesen végezték ezt a munkát, minden további nélkül hazamentek és otthagyták a bizottságot. A párttitkár széljegyzete rövid, lényegre törő: „Hol, kik?” Az államosítással szembeszegülőkről viszont már pontos adatot közöl a jelentés

---

⁹ Lásd Tóth Judit: „Jelentem továbbá...”. Kuláksors az 1950. évi tagosítás idején a Pest megyei ÁVH-s hangulatjelentések tükrében. *Betekintő*, 2015. 3. sz. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2015_3_toth_j.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL PML), Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Pest Megyei Bizottsága iratai (a továbbiakban: XXXV. 1.), 1/65. ó. e. 552. 1951. október 15.

¹¹ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 463. 1951. július 3.

¹² MNL PML XXXV. 1. 1/65. ó. e. 603. d. n.

¹³ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. sz. n. 1951. szeptember 17.

¹⁴ Az 1952. évi 4. számú törvényerejű rendelet egyes házigatlanok állami tulajdonba vételéről.

készítője. A lakhelyét védő és ellenállást tanúsító nógrádverőcei ügyvéddel kapcsolatban utasításba adta a párttitkár, hogy vegyék őrizetbe.

Egy rémhíreket terjesztő nagykátaí útkaparóval kapcsolatban rövid utasítás-ként ezt írta a megyei párttitkár: „Ezt a pofát letartóztatjuk. A sajtóban alaposan ki kell hozni.”¹⁵

A nagykátaí tanácselnök leváltásáról is széljegyzetben olvashatunk. Egy 1951. augusztus 23-i jelentés szerint a község elöljárója kulákokat bízott meg a termelőszövetkezeti csoportok szervezésével. Ígéretet tett a községi tanács, hogy törölni fogják a kuláklistáról azokat, akik belépnek a termelőszövetkezeti csoportba és aláírják az erre irányuló nyilatkozatot. A párttitkár utasításba adta, hogy sürgősen „nézzék meg közelebbről” ezt a személyt, és tegyék ki a tanácselnökségből.¹⁶

Az utasítások nem pusztán büntetéssel kapcsolatosak, a párttitkár intenciói szerint cselekvő személyek irányában segítő szándékú rendelkezések is találhatóak. Egy gyömrői tsz-elnök kijelentése mellé a következő megjegyzés került a párttitkár tollából: „Segíteni kell neki. Jó úton van.”¹⁷

Az anyagtakarékos újításokon fáradozó váci horgonygyári mérnököt szintén pártfogásra méltónak találta a párttitkár, így jelezte az illetékes osztályvezetőnek a jelentés szélén, hogy nézze meg és foglalkozzon az illetővel, segítse a nehézségek elhárításában.¹⁸

Támogató szándékkal születhetett a párttitkár azon megjegyzése is, melyet egy újszilvási kisparaszttal kapcsolatban tett. A bonyodalmat az okozta, hogy a kisparaszt nem fogadta el a felajánlott csereingatlant. Az eredetileg tulajdonában levő földje a községtől egy km-re volt, a csereingatlant pedig hét km-re adták. A párttitkár jogosnak tartotta a tiltakozást, erre utal a lap szélére feltüntetett gondolata is: „Mért kellett ezt így csinálni? Sürgősen változtassanak!”¹⁹

Nem csupán a rendszert kiszolgálók irányába mutatkozott meg ez a pozitív irányú hozzáállás. Egy kuláknak minősített dunakeszi lakos sérelmezte, hogy állandóan rendőrök járnak hozzá kutatni. Állítása szerint a rendőrök már jobban ismerik az udvarát, mint ő maga. A párttitkár ezzel kapcsolatban jelentést kért, mit keresnek ott, „nem e [!] provokációs célból, önkényesen molesztálják.”²⁰

Túlkapások esetében más alkalommal is vizsgálatra szólított fel a párttitkár. Tápiószelén a gazdalajstromok összeállításánál a jelentés írója a következő esetről számolt be 1952. február 4-én: a községi tanács rendőrség útján idézteti be a kisparasztokat, akár éjnek idején is a gazdalajstrom adatainak bevallásához. A megyei

---

¹⁵ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 531. 1951. szeptember 19.

¹⁶ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 507. 1951. augusztus 23.

¹⁷ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 506. 1951. augusztus 22.

¹⁸ MNL PML XXXV. 1. 1/65. ó. e. 596. 1951. december 20.

¹⁹ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 520. 1951. szeptember 5.

²⁰ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 505. 1951. augusztus 21.

párttitkár lapszéli feljegyzésében vizsgálatra utasított, és felhívta a figyelmet arra is, hogy Tápiószeléről már korábban is beszámoltak hasonló esetről.²¹

A Budakalászi Celter textil-személyzeti vezetőjének a dolgozókkal szembeni nyers és durva modora nem kelthetett szimpátiát a megyei párttitkárban. Noha a munkatársak által kritizált személyzeti vezető a „kommunistaságára” és a Központi Ellenőrző Bizottsághoz fűződő kapcsolataira hivatkozott, a megyei pártbizottság vezetője a következő utasítást adta az illetékes osztályvezetőnek: *„Ezt a komát meg kell egy kicsit vakarni!”*²²

A beküldött jelentések nem csak egy-egy személyhez kötődő tevékenységről számoltak be, hanem egy adott település vagy termelőszövetkezeti csoport egészére is vonatkozhattak. A Pest megyei párttitkár váci termelőszövetkezeti csoportról írt kommentárja a közösségre vonatkozó általános következtetés egyik példája. Az adóbehajtással kapcsolatos elégedetlen kijelentéseket olvasva, a következő lap széli jegyzetet tette a vezető: *„A váci t[ermelő]sz[övetkezeti] cs[oport] úgy látszik tele van ilyen elemekkel. Ideje lenne kitakarítani.”*²³

Pomáz község is hamarosan a pártbizalmi látóterébe került. *„Időszerű lenne Pomázt egy kicsit alaposabban megnézni”* – utasította a párttitkár a kijelölt ügyintézőt, mivel egy 1952. március 9-i jelentés szerint a Rákosi Mátyás születésnapjára rendezett ünnepségen a délszláv lakosság tüntetően távol tartotta magát.²⁴

A településen már korábban is történt olyan esemény, amelyről jelentettek. A tagosításokkal kapcsolatban szerveztek Pomázon tiltakozásokat 1951 őszén. Az erről szóló 1951. szeptember 12-én kelt jelentéshez fűzött megjegyzésében a párttitkár arra utasította a kijelölt megyei osztályvezetőt, hogy gyorsan vigyék bíróság elé a pomázi tiltakozás már letartóztatásban levő szervezőit, mert így az újság a következő héten tudósíthat erről az eseményről.²⁵

A „sváb” lakosok és a Németországba kitelepítésre ítélték között az amerikaiak megjelenésének híreről folyó levelezéssel kapcsolatban a titkár a levelek elfogását adta utasításba.²⁶ Ez a reakció jól illeszkedik a korszak ismert eljárásához éppen úgy, mint a többi rendszerellenes megnyilvánulásra adott válasz.

*

Joggal merül fel az olvasóban, hogy a megyei párttitkár lapszélre írt megjegyzései utasítások vagy csupán kommentárok voltak-e, illetve mennyiben váltak valósággá.

²¹ MNL PML XXXV. 1. 1/65. ó. e. 483. 1952. február 4.

²² MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 527. 1951. szeptember 14.

²³ MNL PML XXXV. 1. 1/65. ó. e. 567. 1951. október 31.

²⁴ MNL PML XXXV. 1. 1/66. ó. e. 516. 1952. március 9.

²⁵ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 524. 1951. szeptember 12.

²⁶ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 469. 1951. július 7.

A párttitkári megjegyzések zömében rövidebb utasításokat tartalmaztak, melyek további útja ebből a forrásanyagból nem követhető nyomon. Kivételt képez azonban egy, a sülysápi perrel kapcsolatos iratanyag.

Az ÁVH Pest Megyei Osztályának 1951. augusztus 22-én kelt, és az MDP Pest Megyei Bizottságához küldött jelentése mellett megtalálható az MDP Monori Járási Bizottság járási titkárának a feletteséhez, a Pest Megyei Bizottság megyei titkárához írt válaszelevele is.²⁷ Így további adatokat kaphatunk a jelentésben leírtakra és a párttitkári utasítás kivitelezésére vonatkozóan.

Az ÁVH Pest Megyei Osztálya által küldött jelentés egy sülysápi illegális szervezkedésről szól, és az 1951. augusztus 10-én hozott elsőfokú ítéletet sorolja fel.²⁸ Az ügy a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságán folytatódott, ugyanakkor a megyei pártbizottság sem maradt tétlen. A sülysápi eseményről készített összefoglalót a megyei párttitkár személyes lapszéli utasításával együtt küldte meg a Monori járási párttitkárhoz, aki 1951. augusztus 28-án már a válaszlevelét küldte. A megyei titkár terjedelmes lapszéli jegyzete és az erre adott reflexió is mutatják, hogy a párt funkcionáriusai kiemelkedően fontos ügyként kezelték a sülysápi történéseket.

A megyei párttitkár „egy nagyon jól szervezett” falugyűlés keretében kívánta nyilvánosságra hozni az esetet és ezzel kulákellenes hangulatot teremteni.²⁹ Előadóként javasolta a helyi tanácselnököt vagy VB-tagot, természetesen az MDP helyi szervezetének aktív részvételével.

Sülysápon egyébként nem csak a perbefogottak voltak a rendszer ellenségei, hanem maga a tanácselnök is. A megyei titkár lapszéli jegyzetében megróttta a járási párttitkárt, mivel a párt számára már nem elfogadható tanácselnököt káderoktatásra javasolta.

A járási párttitkár válaszában már a falugyűlés előkészítéséről írt, melyre népnevelőket is beszerveztek. A tanácselnökkel kapcsolatban jelezte, hogy leváltásáról gondoskodtak.

A járási párttitkár levelének van azonban még egy ennél is lényegesebb momentuma. Leírta ugyanis, hogy régóta felfigyeltek a sülysápi eseményekre, de nem láttak tisztán. Az események menetébe pedig azért nem avatkoztak be, mert tartottak attól, hogy keresztezi az ÁVH munkáját, és egyébként sem kaptak információkat.

---

²⁷Lásd még Gaálné Barcs Eszter: Széjgyezet egy koncepció perhez. *ArchívNet*, 2016. 2. sz. https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/szeljgyezet_egy_koncepcios_perhez.html (Utolsó letöltés ideje: 2018. augusztus 15.)

²⁸Az 1951-es ún. sülysápi perben 19 vádlott ügyében járt el a bíróság. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával két vádlott esetében halálbüntetést róttak ki. Az ítéletet propagandacélokra használták a lakosság megfélemlítésére és a rendszer ellenségképekének konkretizálásához. A sülysápi perről bővebben lásd Koltai Dániel – Tóth Tímea: Szvitek István és társai koncepció pere, 1951. Egy modell értékű per és tanulságai. *Valóság*, 2003. 9. sz. 46–67.

²⁹MNL PML XXXV. 1. 1/64. ő. e. 511. 1951. augusztus 22.

Az ÁVH megyei osztályának információs tevékenységéről készült jelentések először tehát az MDP megyei bizottságához kerültek. Az pedig, hogy az azokban szereplő információk milyen gyorsan és hogyan, mely utasításokkal egyetemben jutottak el az adott pártszervezethez, már a megyei pártszervezeten múltott.

A süllyási eseményekről készült jelentés gyakorlati tevékenységek sorát indította el. A történések megismeréséhez azonban további források bevonása is szükséges. A megtartott falugyűlésről nem olvashatunk, viszont a megyei lap még a következő év elején, 1952. január 23-i számában is foglalkozott a süllyási eseménnyel. Gém György, a Megyei Bizottság osztályvezetője „*Hogyan vetődik fel a kulákkérdés megyénkben?*” címmel írt cikket a pártélet-rovatban.³⁰

A jelentés széljegyzetében említett tanácselnök további sorsáról a Pest Megyei Bíróság büntetőperes irataiból kaphatunk információkat. A tanácselnököt folytatólagosan elkövetett közhivatalnoki kötelességszegés, izgatás és fegyverrejtegetés vádjával a Pest Megyei Bíróság 1953-ban 12 év börtönre ítélte, az ítéletet azonban a Legfelsőbb Bíróság 2 évre mérsékelte.³¹

A rendőrségi jelentések tanulmányozása során elkülöníthetővé vált a párttitkári megjegyzések egy másik csoportja is. Ezek a konkrét esetekre vonatkozó titkári megjegyzések inkább magánjellegű gondolatok voltak, nemegyszer cinikus megnyilvánulás formájában. Ennek néhány példája a megfogalmazásuk miatt is megismerésre érdemes.

„*Gém e[lvtárs] hogy van az hogy Ti túlteljesítésről beszéltek?*” – tette fel a párttitkár a kérdést a jelentésre írva. A Nagykátai járás területén történt mezőgazdasági feladatokról számolt be az 1951. augusztus 10-én kelt dokumentum. A párttitkár nem tarthatta megfelelőnek azon járási adatokat, melyek szerint a gabona behordását 100%-ig elvégezték, a gabona cséplését pedig a tszcs 76%-ban, az egyéni gazdálkodók 54%-ban teljesítették.³²

A szigetszentmiklósi begyűjtésre vonatkozó rossz eredményeknek is egyből megtalálta az okát a párttitkár az 1951. augusztus 19-én írt jelentésben. A községi tanács Szigetszentmiklóson egy rendőri felügyelet alatt álló, volt SS-katonát bízott meg népnevelő munkával. Feladatként kapta, hogy a kisparasztnok és középparasztnok között a termelészövetkezeti csoport fejlesztésével kapcsolatos agitációs munkát fejtsen ki. A volt SS-katona megbízatása rossz hangulatot eredményezett, és kedvezőtlenek voltak a szigetszentmiklósi termelészövetkezet mutatói is. A párttitkár erre vonatkozóan írta a lap szélére: „*Ezért állnak 47%-nál!*”³³

Egy heti összefoglaló jelentés szélén maradt fenn a párttitkár pikírt megjegyzése a Szigetszentmártoni Állami Gazdaság egy dolgozójáról. Az állami gazdaságban egy tartályból olaj szívárgott, ennek felelőse az egykori főjegyző volt, aki 1951-ben

³⁰ *Népújság*, 1952. január 23. 2.

³¹ MNL PML Pest Megyei Bíróság iratai, Büntető perek (XXV. 2-b.), 2833/1953.

³² MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 494. 1951. augusztus 10.

³³ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 503. 1951. augusztus 19.

konyhafelelősként dolgozott az állami gazdaságban. A párttitkár írásban fennmaradt álláspontja az eset kapcsán: „*Minek kell ennek konyhafelelősnek lenni, miért nem küldik kapálni?*”³⁴

A kulákokat termelőszövetkezetbe szervező – már fentebb említett – nagykátai tanácselnök esetében sem maradt el a párttitkár ironikus megjegyzése. Amellett, hogy eltávolítását javasolta, megjegyezte: „*ezért nem megy a gabonabegyűjtés sem.*”³⁵

Gyónon egy asszonyról számol be a jelentés, aki – a leírás alapján nem teljesen épelméjűként – már második alkalommal gyújtogatott a községben. A jelentés szerint a gyújtogatás ügyében a nyomozást továbbra is fenntartották. Ezzel kapcsolatban a párttitkár a következő kérdést tette fel: „*Mit kell egy bolond asszonyon nyomozni?*”³⁶

Sztálin december 21-i születésnapjára Farnos, Tápiószele és Tóalmás községek lakossága vállalta, hogy beadási kötelezettségüknek 100%-ig eleget tesznek. A párttitkár tömör gondolata az olvasottakról. „*Ez jó vagy rossz?*” A megjegyzés az utókor szemében akár többféleképpen is értékelhető...

Az 1951. szeptember 5-i jelentés egy üllői esetről ad számot. Az Üllői Állami Gazdaságnál működő tagosító bizottság a cseretárgyalások befejezése után vette észre, hogy négy személynek csak papíron van csereingatlana, a valóságban nincs. A párttitkár epés megjegyzése az olvasottakra vonatkozóan: „*Elsüllyedt a föld?*”³⁷

A lakóházak államosításával kapcsolatos megyei végrehajtás visszatérő téma a jelentésekben. Az 1952. február 19-i jelentés szerint a dolgozók nem tartják helyesnek azt az eljárást, hogy ha valaki nem fizeti a lakbért, akkor karhatalommal kirakható. A párttitkár erre vonatkozóan a következő megjegyzést fűzte a leírtakhoz: „*Hol van ilyen a rendeletben?*”³⁸

A különböző bűncselekmények miatt őrizetbe vett személyek ismertetésénél több esetben is megjelenik a párttitkár érdeklődő kérdése, hogy mi lesz a büntetésük.³⁹

A jelentések eltérő minőségére utalnak a titkár alábbi lapszéli jegyzetei. „*Az ilyen jelentések szigorúan bizalmas jellegűek és az adatok esetleges felhasználását csak megbeszélés alapján tehetjük.*”⁴⁰ 1951. november 26-án egy aláírás nélküli jelentésre írta rá a fenti sorokat a párttitkár. A dokumentum a *Szabad Nép* egy cikkére vonatkozott, mely 1951. november 25-én jelent meg az alábbi címmel: „A

³⁴ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ő. e. 464. 1951. július 4.

³⁵ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ő. e. 507. 1951. augusztus 23.

³⁶ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ő. e. 507. 1951. augusztus 23.

³⁷ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ő. e. 520. 1951. szeptember 5.

³⁸ MNL PML XXXV. 1. 1/66. ő. e. 497. 1952. február 19.

³⁹ MNL PML XXXV. 1. 1/65. ő. e. 475. 1952. január 25.

⁴⁰ MNL PML XXXV. 1. 1/65. ő. e. 578. 1951. november 26.

Magyar Népköztársaság kormányának nyilatkozata az Amerikai Egyesült Államok kormányának sorozatos beavatkozási kísérleteiről, államellenes összeesküvések és fasiszta bandák szervezéséről és támogatásáról”.⁴¹ A politikai rendőrség által kiadott jelentés a cikk megjelenését követően készült, és a *Szabad Nép* cikkét olvasók véleményét, a Pest megyei emberek vélemény-megnyilvánulásait tartalmazta.

A pilisszentiváni bányáról szóló jelentéssel – a hozzáfűzött kommentár alapján megítélve –nem lehetett teljes mértékben elégedett a párttitkár, Nagy János. A dokumentum felső sarkába ugyanis a következő megjegyzést írta: „Ez ugyan nem eléggé alapos, de ad bizonyos támpontot.”⁴²

Mivel a kiadott jelentések több személyhez köthetők, azok különböző szintű használhatósága nem meglepő. A jelentés témája és annak tartalma is indokolhatta a párttitkár következő utasítását „Az ilyen anyagokat jó, ha az oszt[ály] vez[ető] e[lvtárs]a[k] is látják”.⁴³ Ezt a lapszéli jegyzetet egy, a tagosító bizottság munkájáról értekező jelentésre írta a pártfunkcionárius.

A megyei pártbizottság apparátusából különösen a politikai osztály munkáját befolyásolták az államvédelmi jelentések. 1951 szeptemberében a szentmártonkátai gépállomásról szóló jelentés kézhezvételét követően a párttitkár utasításba adta, hogy a politikai osztály intézkedjen a gépállomás alkalmatlan vezetőjének két napon belül történő leváltásáról.⁴⁴

A megyei pártbizottságok mellett a helyi járási pártbizottságok részére is megküldték az államrendőrség helyi szervezete által kiadott jelentéseket, de gyakran csak kivonatos formában. Az 1951. szeptember 17-én készített jelentésében az áporikai helyzetről írt Lengyel István osztályvezető-helyettes, államvédelmi százados. A megyei párttitkár lapszéli jegyzet formájában jelezte, hogy a járási bizottságoknak is küldjék meg kivonatos formában az anyagot. Emellett utasította a járási bizottságot, hogy „a termelőcsoport megerősítését liberálisan kezelő” áporikai párttitkárral és tanácselnökkel kapcsolatban intézkedjenek.⁴⁵

A pártszervezetek jelentések útján történő informálásának szükségességét és hasznát emelte ki a megyei párttitkár következő lapszéli jegyzete, mely egy 1951. augusztus 21-én kelt, a megyei tagosítási munkákról szóló jelentés szélén olvasható. „Ezekre a dolgokra sürgősen fel kell hívni a pártszervezetek figyelmét. A pozitív megnyilatkozásokra, hogy kihasználják, az ellenségesekre, hogy felvehessék a harcot velük.”⁴⁶

---

⁴¹ *Szabad Nép*, 1951. november 25. 3.

⁴² MNL PML XXXV. 1. 1/65. ö. e. 571. d. n.

⁴³ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 492. 1952. február 14.

⁴⁴ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 530. 1951. szeptember 17.

⁴⁵ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. sz. n. 1951. szeptember 17.

⁴⁶ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 505. 1951. augusztus 21.

A jelentésírók által felvetett különféle problémák elintézésében tehát a megyei és járási pártbizottságok vettek részt, vagy maga az ÁVH is. Nagyobb súlyú ügyek esetében a kör természetesen tovább bővíthetett. Amikor a megyei párttitkár az ÁVH által készített jelentés útján tudomást szerzett a pilisszentiváni bánya termelési nehézségeiről és a bányában dolgozók között uralkodó rossz hangulatról, közös megbeszélést kezdeményezett. A gondok leküzdésére és megvitatására a pártbizottság egyik vezető emberét, a vállalat vezetőjét és a párttitkárt javasolta.⁴⁷

A dátummal is ellátott iratok alapján megállapítható, hogy a politikai rendőrség munkatársai igen gyakran, de nem meghatározott időpontban, hetente akár többször is jelentést küldtek a pártbizottságnak. A jelentések kézbesítésénél azonban olykor probléma is adódhatott. Egy 1952. március 3-án írt beszámoló a Rákosi Mátyás születésnapjára tett felajánlásokról szólt. Ez azonban csak hetek múlva került a párttitkár asztalára. A párttitkárt ez a szokatlan késés alaposan felbosszszanthatta, mivel nem jellemző módon a jelentés szövegére óriási piros betűkkel írta rá a nem hivatalos formába öntött véleményét. „*Disznóság, hogy 3 hét múlva kapom kézhez a jelentést.*” A vélemény mellett még az előadó nevét is ugyanazokkal a nagy betűkkel a jelentés közepére írta.

Az ÁVH által készített hangulatjelentések nem bizonyultak elegendőeknek. 1952. június 3-án a megyei pártbizottság határozatot hozott az információs munka megjavítása érdekében, továbbá úgy döntött, hogy a járási bizottságok területein információs csoportokat hoznak létre.⁴⁸ A nevesebb üzemekben, mint a váci Forte Fotokémiai Ipar Vállalatnál, illetve a Váci Fonógyárban is információs csoportok alakultak a párttitkárok irányításával. Az információs munka megjavítására azért volt szükség, mert „*helyes vezetés csak úgy lehetséges, ha valaki jól tájékozott, nemcsak elvileg, hanem gyakorlatban is és életben tisztán kell látni eseményeket [!]*”⁴⁹

Ez a határozat bizonyára hatással lehetett az ÁVH Pest Megyei Osztályától az MDP Pest megyei bizottságához érkezett jelentésekre. Figyelemre méltó aránytalanság mutatkozik a fennmaradt jelentések terjedelmében: míg az 1949. március 20. és 1952. május 27. közötti időszakból 1492 oldalnyi információs jelentés található meg, addig 1952. június 13-tól 1956. március 10-ig csak 54 oldal. Az is megfigyelhető, hogy csökkent a párttitkári írásos feljegyzések száma.⁵⁰

A Pest Megyei Pártbizottság 1953. január 20-án megtartott megyebizottsági ülésén a pártbizottságok információs munkáját értékelték. Az egyik résztvevő, Kissné felszólalásában azt mondta, hogy ezekből az információs jelentésekből sok esetben felhasználható értesülésekhez jutnak, és ezek alapján intézkedéseket tud-

⁴⁷ MNL PML XXXV. 1. 1/64. ö. e. 527. 1951. szeptember 14.

⁴⁸ MNL PML XXXV. 1 1/28. ö. e. MDP Pest Megyei pártbizottsági üléseinek jegyzőkönyvei, 1953. január 20.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ A párttitkári kommentárok legaktívabb időszaka 1951–1952-ben volt.

nak foganatosítani.⁵¹ Ugyanakkor hiányosággént említette, hogy még mindig inkább csak „mozaikokat” kapnak a jelentésekben, a megye egészét átfogó értékeléseket még nem láttak.

Az ÁVH által a megyebizottságnak küldött és fentebb ismertetett információs jelentések jellemzően szintén egy-egy részeseményt taglaltak, noha a jelentések bevezetői gyakran sablonszerűen a megyére vonatkozó általános megállapításokat is tartalmaztak. A megyebizottság élén álló titkár ezeket az ÁVH által készített jelentéseket tüzetesen átnézhetette, erre utal a széljegyzetek sokasága. Intézkedési utasításokat adott, olykor pedig magánvéleményét is írásban rögzítette.

Azt, hogy a jelentések és a párttitkári utasítások alapján milyen konkrét intézkedéseket hoztak, további források bevonásával rekonstruálható. A legtöbb esetben bírósági, ügyészégi, illetve rendőrségi iratokat is meg kellene vizsgálni a döntési mechanizmus vizsgálatához.

Az ÁVH elküldte ugyan a jelentéseket a megyei pártbizottság vezetőjének, de azok általában csak kivonatos formában váltak ismertté még a párt berkeiben is. A bemutatott sülysápi beszámolóban a megyei párttitkár figyelmeztette a járási párttitkárt, hogy az átküldött anyagot ne adja ki a kezéből, és az ne jusson illetéktelen kezekbe. Egyúttal arra is utasította, hogy „szóban mindent ki lehet és ki is kell vinni”.⁵²

*

Az MNL Pest Megyei Levéltárának őrizetében fennmaradt, államvédelmisek által készített információs jelentések, valamint az ezekhez fűzött megyei párttitkári kommentárok értékes adalékul szolgálhatnak a megye korabeli történetének jobb megismeréséhez, elsősorban mezőgazdasági vonatkozásban. A széljegyzetek ezenkívül a pártszervezetek egymáshoz fűződő kapcsolatának megismerését is elősegítik. Ezen iratok által a jelentés készítőjének szemszögéből láthatjuk az egykori eseményeket. A megyei párttitkár utasításainak nyomon követéséhez, a történetek teljességének megismeréséhez azonban, ismét hangsúlyozzuk, elengedhetetlen más források felkutatása is.

---

⁵¹MNL PML XXXV. 1. 1/28. ó. 1953. január 20.

⁵²MNL PML XXXV. 1. 1/64. ó. e. 511. 1951. augusztus 22.

ESZTER GAÁLNÉ BARCS

MOOD REPORTS WITH COMMENTARY

The main source materials of my study are the mood reports that were written by the State Protection Authority. These sources were preserved and kept in the National Archives of Hungary Pest County Archives. The reports were created by various divisions of the State Protection Authority and sent to the Hungarian Workers Party Pest County Committee. These mood reports were handed directly to the county party secretary who wrote his personal comments on the reports as side-notes. In the one hand this study reviews the general form and content of the mood reports concerning Pest County in the early 1950's. On the other hand, it focuses on the side-note comments written by the high ranking communist functionary. In the mood reports of 1951 and 1952 we can primarily read about agricultural work, the role of the kulak and their anti-communist activity. Among the official phrasings of the secretary we can trace some personal comments. These are astonishing one time, and humours the other time.

By presenting concrete cases and the related side-notes this essay demonstrates the recommendations of the party secretary in Pest County.